VALORIFICAREA MOŞTENIRII LINGVISTICE

OPERA LINGVISTICĂ ŞI FILOLOGICĂ A LUI MOISE GASTER

DE

D. MACREA

Munca de valorificare a activităţii lingviştilor şi filologilor noştri progresişti din trecut a început să facă unele progrese. A fost valorificată pînă acum opera lui H. Tiktin[1], Gheorghe Şincai[2] şi B. P. Hasdeu[3], în cîteva studii apărute în « Limba romînă » şi în « Studii şi cercetări lingvistice ». Dar sarcina trasată lingviştilor de către Partidul Muncitoresc Romîn[4] de a valorifica rezultatele pozitive ale lingvisticii şi filologiei romîne din trecut nu şi-a găsit încă locul cuvenit nici în planurile de lucru ale institutelor Academiei R.P.R. şi nici în cele ale catedrelor de lingvistică din universităţi. Întocmirea de monografii critice asupra operei lingviştilor şi filologilor noştri din trecut va trebui să ducă la elaborarea unei istorii a lingvisticii şi filologiei romîne, a cărei necesitate este adînc simţită atît pentru pregătirea cadrelor tinere cît şi pentru marile mase cititoare. Singura lucrare de acest fel, « Istoria filologiei romîne » a lui Lazăr Şăineanu[5], se opreşte la anul 1895. De atunci, lingvistica şi filologia noastră au făcut progrese importante care, împreună cu perioada tratată de Şăineanu, se impun să fie valorificate critic din punctul de vedere al ştiinţei marxist-leniniste.

★

Un aspect important al studiului limbii romîne, cu totul neglijat în anii din urmă, este cel al limbii scrierilor noastre vechi, studiu care constituie

[1] Em. Vasiliu, Din activitatea în domeniul gramaticii a lui H. Tiktin, în « Limba romînă », nr. 1,1954, p. 51 şi urm.; I. Rizescu, Unele contribuţii la reconsiderarea operei lui H. Tiktin, în « Studii şi cercetări lingvistice », nr. 3—4,1954, p. 409 şi urm.

[2] D. Macrea, Gheorghe Şincai, în « Limba romînă », nr. 2, 1954, p. 13 şi urm.

[3] D. Macrea, Opera lingvistică a lui B. P. Hasdeu, în « Limba romînă » nr. 3, 1954, p. 5 şi urm.

[4] Pentru înflorirea lingvisticii în ţara noastră, în ziarul « Scînteia », nr. 2100, 1951.

[5] Lazăr Şăineanu, Istoria filologiei romîne, Bucureşti, ed. a II-a, 1895.

BDD-A10259 © 1955 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:02 UTC)

obiectul propriu-zis al filologiei, una dintre ramurile de bază ale lingvisticii. În accepțiunea actuală a termenului, « filologul » nu mai este orice învățat care se ocupă cu studii de limbă, ci acela care studiază monumentele vechi de limbă, stabilește împrejurările în care au fost scrise, legătura ce o au cu alte scrieri similare, relevînd și explicînd particularitățile lor de limbă și care, făcînd toate aceste operațiuni, este cel mai în măsură să aprecieze valoarea istorică, culturală și estetică a scrierilor vechi.

Importanța studiului limbii și literaturii vechi este deplin evidențiată prin amploarea cercetărilor ce se întreprind în acest domeniu în Uniunea Sovietică. Secția de literatură veche a Institutului de literatură rusă al Academiei de Științe a Uniunii Sovietice a publicat pînă în prezent zece mari volume în care sînt prezentate și studiate monumentele literare din secolele XI—XVII[1]. Secția editează de asemenea o serie intitulată « Monumente literare »[2] vechi, cuprinzînd ediții științifice de popularizare a scrierilor ruseşti vechi, destinate unor cercuri largi de cititori.

În 1950 s-a sărbătorit 150 de ani de la apariția primei ediții a « Cîntecului despre oastea lui Igor », cu care prilej s-a organizat o expoziție a numeroaselor ediții ale textului, iar Academia de Științe a Uniunii Sovietice a publicat o culegere de studii referitoare la importanța acestui vechi monument literar[3].

Dintre numeroasele editări de texte vechi ruseşti și studii de filologie apărute în ultimii ani, mai menționăm « Monumentele din secolele XI—XVII despre cnejii Boris și Gleb »[4], editate de S. A. Bugaslavski, « Pravila rusească »[5] (inceputul secolului al XI-lea), editată de acad. B. D. Grekov, « Lexicul letopiseților siberiene din secolul al XVII-lea »[6] de O. G. Porogova, « Crestomatie pentru istoria limbii ruse »[7], editată de B. P. Obnorski și S. G. Barhudarov, « Limba documentelor moscovite din secolele XIV—XV »[8], de O. V. Gorskova, « Povestea vremurilor de demult » (Cronica lui Nestor)[9], editată de D. S. Lihacev.

La consfătuirea care a avut loc la Institutul de literatură al Academiei de Științe a Uniunii Sovietice[10] în ziua de 23 mai 1954, profesorul D. S. Lihacev a susținut un important raport ale cărui concluzii sînt:

---

[1] « Trudî Otdela drevnerusskoi literaturî », 1934 și urm.

[2] « Literaturnîe pameatniki »

[3] « Slovo o polku Igoreve » pod red. Adrianovoi Pereț, A.N.SSSR, M.-L., 1950.

[4] S. A. Bugaslavski, Pam'iatki XI-XVII vv. pro kniaziv Borisa i Gliba. Kiev, 1928.

[5] B. D. Grekov, Russkaia Pravda. Moscova, 1940.

[6] O. G. Porogova, Leksika sibirskih letopisei XVII. Moscova, 1952.

[7] S. P. Obnorski și S. G. Barhudarov, Hrestomatiia po istorii russkogo iazîka. Moscova, 1948—1952.

[8] O. V. Gorșkova, Iazîk moskovskih gramot XIV-XV vekov. Moscova, 1951.

[9] D. S. Lihacev, Povesti vremennîh let. Leningrad, 1950.

[10] D. S. Lihacev, Itoghi i perspektivî izuceniia drevnerusskoi literaturî v svete zadaci postroeniia istorii literaturî, în « Izvestiia Akademii Nauk SSSR » otdelenie literaturî iazîka, tom. XIII, fasc. 5, 1954, p. 414-433.

BDD-A10259 © 1955 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:02 UTC)

1. Să se restructureze predarea limbii şi literaturii ruse vechi în învăţământul superior, mărindu-se numărul de ore şi introducîndu-se cursuri şi seminarii speciale.

2. Să se prelungească termenul de aspirantură în literatura rusă veche (actualmente de trei ani) cu cel puţin un an, care să fie folosit pentru studierea limbilor slave şi antice, a paleografiei şi textologiei.

3. Să se intensifice colaborarea cu istoricii.

4. Să se arate în mod critic lipsurile ştiinţei burgheze în domeniul studiului limbii şi literaturii vechi [1].

Programul de lucru formulat de D. S. Lihacev este deosebit de instructiv şi pentru cercetătorii romîni din domeniul limbii şi literaturii noastre vechi. Necesitatea permanentă de a avea cadre pregătite în această direcţie este impusă de faptul că numeroase probleme legate de trecutul nostru cultural şi de monumentele noastre vechi de limbă sînt încă nelămurite.

În ultimii ani, Institutul de istorie al Academiei R.P.R. a publicat şi continuă să publice, sub conducerea acad. M. Roller, o mare colecţie de documente istorice [2]. Însemnătatea editării acestor documente, dintre care o mare parte se publică pentru întîia oară, este deosebită nu numai pentru istorici, ci şi pentru filologi cărora le revine sarcina să le studieze din punctul lor de vedere.

Limba şi literatura noastră veche au avut în trecut cercetători de seamă: Timotei Cipariu, B. P. Hasdeu, I. G. Sbiera, Grigore Tocilescu, Moise Gaster, Grigore Creţu, Ion Bogdan, Ion Bianu, I. A. Candrea, N. Cartojan şi mulţi alţii, a căror operă trebuie valorificată critic şi continuată în lumina sarcinilor actuale ale filologiei.

Din rîndul acestora ne vom ocupa în cele ce urmează de activitatea lingvistică şi filologică a lui Moise Gaster a cărui contribuţie este, în general, puţin cunoscută marelui public cititor şi care n-a fost just înţeleasă şi preţuită, la noi, în vremea lui.

Lipsa unei monografii critice asupra bogatei activităţi a lui Moise Gaster a constituit o serioasă piedică în cunoaşterea şi aprecierea justă a muncii excepţionale depuse de acest mare savant [3].

Ca şi contemporanul său Hasdeu, Moise Gaster (1856—1939) a fost un savant cu preocupări multilaterale, înzestrat cu o mare pasiune de cercetător şi cu temeinice cunoştinţe despre cultura şi limbile popoarelor antice şi moderne.

Timp de peste 60 de ani, Moise Gaster a lucrat neîntrerupt, deşi în ultima perioadă a activităţii lui îşi pierduse cu totul vederea. Numărul lucrărilor lui

---

[1] D. S. Lihacev, Itoghi i perspectivî izuceniia drevnerusskoi literaturî v svete zadaci postroeniia istorii literaturî, în «Izvestia Akademii Nauk SSSR» otdelenie literaturî i iazîka tom. XIII, fasc. 5, 1954, p. 414—433.

[2] «Documente privind istoria Romîniei» Editura Academiei Republicii Populare Romîne, 1951 şi urm.

[3] Monografia întocmită de Elisabetha Mănescu: Doctor M. Gaster, Viaţa şi opera lui. Bucureşti, 1940, este o lucrare apologetică, fără spirit critic.

BDD-A10259 © 1955 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:02 UTC)

se ridică la 282, după cum arată volumul omagial ce i-a fost dedicat de cei mai de seamă filologi, istorici literari, semitologi şi folcloriști europeni şi de peste ocean, cu prilejul împlinirii vîrstei de 80 de ani [1].

Deşi lucrările de folclorist, istoric literar şi semitolog formează cea mai mare parte a operei lui Gaster, asupra cărora nu ne îndoim că specialiştii vor întocmi studii amănunțite, activitatea lui în domeniul lingvisticii şi filologiei romîne este deosebit de importantă, ea constituind baza formației lui științifice, care l-a ajutat la interpretarea creațiilor vechi şi populare romîneşti şi ale altor popoare.

Preocupările filologice şi lingvistice ale lui Gaster au izvorît din dragostea lui, mărturisită cu toate ocaziile, pentru limba romînă şi pentru creațiile noastre literare vechi şi populare. El a început de tînăr să culeagă manuscrise vechi romîneşti pe care, sporindu-le neîncetat, a ajuns să posede una dintre cele mai mari colecții de acest fel. Pasiunea pentru cărțile noastre vechi se întîlnea cu a contemporanilor săi M. Eminescu, B. P. Hasdeu, Gr. Tocilescu, I. Bogdan, care au avut totdeauna pentru Gaster o mare prețuire. Evocînd, către sfîrşitul vieții, amintirile sale despre Eminescu, Gaster scrie: «Am stat multă vreme în legătură prietenească cu Eminescu. Trebuie să mă mărginesc însă numai la o amintire care mi s-a întipărit în minte, şi anume:

De cîte ori veneam pe la dînsul citeam cu tot dinadinsul manuscriptele cele vechi şi letopiseți ce le avea şi cîteodată din «Viețile sfinților», căci el nu se sătura de limba veche şi frumoasă din aceste texte. Iar cîteodată cînd dădeam de cîte o frază frumos ticluită, el exclama: Ei, Gaster, ce spui ? Aşa-i că scrie frumos ?

Am stat uniți mai ales în dragostea pentru limba veche şi el se ferea cît se poate să introducă cuvinte noi. Îmi povestea lupta avută cu studenții latinişti din Cernăuți, crescuți de Aron Pumnul, autorul faimosului «Lepturariu». Aş putea spune că diata lui a fost: scrieți romîneşte» [2].

Activitatea științifică a lui Moise Gaster începe în preajma anului 1875, în perioada cînd latinismul, deşi deținea încă poziții oficiale, era discreditat în opinia publică prin avîntul literaturii legate de popor şi prin direcția științifică introdusă în lingvistica noastră de B. P. Hasdeu, în care Gaster se încadrează de la primele lui manifestări. El se afirmă de la început ca un cercetător la înălțimea cerințelor științifice ale timpului. «Calea științifică, scrie Gaster, cere ca să plecăm de la fapte şi numai atunci cînd am adunat un număr de fapte să tragem concluziunea» [3]. Ca metodă de interpretare a faptelor, atît în lingvistică cît şi în domeniul folclorului, el foloseşte metoda comparativă istorică, care era cea mai înaintată pentru nivelul de atunci al științei. Deşi în opera lui Gaster nu se găsesc decît rare formulări asupra

[1] Gaster Aniversary Volume. Edited by Bruno Shindler, Ph. D. în collaboration with A. Marmorstein, Ph. D., Londra, 1936.

[2] Vezi «Extemporalul» revista Liceului «M. Eminescu» din București, 1937, nr. 1—2.

[3] Vezi recenzia scrisă de Gaster: Fr. Miklosich, Rumänische Untersuchungen, în «Revista pentru istorie, arheologie şi filologie», 1883, p. 238.

BDD-A10259 © 1955 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:02 UTC)

concepției lui teoretice, din felul său de a trata diferitele probleme speciale se vede totuși limpede poziția lui științifică, pozitivă.

Lucrările lui Moise Gaster asupra limbii romîne privesc trei domenii principale: fonetica, istoria limbii și editarea de texte vechi romînești.

Încă la vîrsta de 20 de ani, cînd studia la Breslau, îl găsim pe Gaster printre colaboratorii citați în fruntea revistei lui Hasdeu « Columna lui Traian », alături de A. Papadopol-Calimah, Al. Odobescu, Grigore Tocilescu, G. Dem. Teodorescu, A. D. Xenopol, P. Ispirescu, Dr. A. Marienescu și alții. În anul 1876 publică în această revistă un scurt articol intitulat « Cîteva rectificări la etimologiile greco-turce și maghiare ale lui Roesler » [1], iar în 1877 o recenzie asupra « Dicționarului turco-arabo-persan » al lui Th. Zenker [2]. Tot ca student începe să alcătuiască un dicționar romîn-german, ajutîndu-se de dicționarul romîn-francez al lui Raoul de Pontbriant [3], dar această intenție a lui a rămas nerealizată.

În 1877, după studii făcute la Breslau și Leipzig, avînd ca profesor pe marele romanist Gustav Groeber, Gaster își trece doctoratul cu un studiu asupra evoluției velarei *c* în limba romînă [4]. Studiul este atît de bine documentat, încît chiar astăzi, după aproape 80 de ani de la apariția lui, sînt puține lucruri de adăugat în problema tratată. El urmărește evoluția velarei *c* în toate categoriile de cuvinte ale limbii romîne — latine, slave, grecești, turcești, maghiare —, în textele vechi și în toate dialectele limbii noastre. Înainte de Gaster nu se ocupase de evoluția consoanelor în limba romînă decît Friedrich Diez [5], care s-a mărginit numai la elementele de origine latină, și Al. Lambrior într-un mic studiu despre palatalizarea labialelor [6].

Deosebit de caracteristică pentru poziția științifică a lui Gaster este atitudinea lui limpede și hotărîtă în problema ortografiei, problemă atît de dezbătută în istoria culturii noastre, începînd de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea pînă astăzi.

Adversar al etimologismului latinist în ortografie, Gaster arată însă că temeiurile istorice și sociale ale Școlii ardelene au fost juste în împrejurările de atunci « cînd falsi învățați — scrie el — călăuziți de sentimente nu tocmai frățești pentru neamul romînesc sau de considerațiuni politice au voit să ascundă sau cel puțin să schimonosească originea poporului și a limbii romîne. Lucru firesc era dar să vie o reacțiune științifică reprezentată de Petru Maior, Clain și Șincai și o reacțiune socială reprezentată de Horia și Cloșca. Ei au luptat

[1] Vezi « Columna lui Traian », 1876, p. 521—524.

[2] Idem, 1877, p. 298—300.

[3] Raoul de Pontbriant, Dictiunaru romîno-francesu. București și Göttingen, 1862.

[4] M. Gaster, Zur rumänischen Lautgeschichte. I, Die guturale Tenuis. Inaugural-Dissertation. Halle, 1878.

[5] Friedrich Diez, Grammatik der romanischen Sprachen. Bonn, 1856—60.

[6] Al. Lambrior, Du traitement des labiales p, b, v, f, dans le roumain populaire, în « Romania », 1877, p. 443—446.

BDD-A10259 © 1955 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:02 UTC)

pentru o cauză comună, dar fiecare cu arma sa proprie: primii cu condeiul, ceilalți cu spada »[1].

Temeiurile istorice ale latinismului nu justifică însă nicidecum, după Gaster, etimologismul în ortografie. Scriind etimologic, spune Gaster, se urmărea « să nu mai scriem cum vorbim, ci una să scriem şi alta să citim ». «Din momentul acela, adaugă Gaster, în care s-a introdus în alfabet un scop cu totul străin de adevărata chemare a alfabetului, acesta a trebuit să fie paralizat »[1]. Literele alfabetului, aşa cum arată istoria lui, « n-au altă misiune decît a fi purtătoarele gîndului şi expresiunea materială a sunetelor. Nu se poate adăuga o altă tendință, fără ca principiul scrierii să fie adînc zdruncinat »[2].

În ceea ce priveşte romanitatea limbii noastre, aceasta nu trebuie dovedită, precizează Gaster, printr-o ortografie etimologică, « căci chiar în haina chirilică ea a fost recunoscută ca limbă romanică, şi Diez, fondatorul filologiei romanice, a pus limba romînă încă de pe la 1836 între celelalte limbi romanice »[3]. « Neamul romînesc » — scrie Gaster — « s-a afirmat şi n-are nevoie de propteli şubrede cum sînt literele slabe [*ŭ* şi *ĭ*], iar caracterul limbii romîneşti, gramatica şi dicționarul sînt azi mai presus de orice nedumerire ştiințifică »[4].

Gaster îşi defineşte astfel poziția sa în problema ortografiei care este deplin valabilă şi astăzi: « a da alfabetului rolul lui adevărat, a scrie numai cîte un semn pentru fiecare sunet: $a = a$, $b = b$, $ă = ă$, totdeauna prin unul şi acelaşi semn »[5].

La obiecțiunea că ortografia fonetică ar încuraja scrierea dialectală, adică i-ar îndreptăți pe munteni să scrie în graiul lor, pe moldoveni şi pe transilvăneni de asemenea în graiurile lor, Gaster răspunde că această teamă nu este îndreptățită, deoarece — arată el în mod just — « noi nu ne aflăm astăzi la începutul unei literaturi, ci avem o literatură romînă destul de bogată, fără ca să existe vreo deosebire marcantă între cărțile romîneşti scrise în Muntenia, în Moldova sau în Transilvania. Avem deja o limbă *literară* care se ridică deasupra diferențelor dialectale şi este expresiunea dezvoltării intelectuale a poporului romîn în întregimea sa. Această limbă, adaugă cu însuflețire Gaster, să o cultivăm şi să o lățim peste toate unghiurile țării romîneşti, făcînd pe toți părtaşi aceleiaşi culturi, aceloraşi simțăminte. Dusă pe aripile literelor, slobodă de orice încătuşare ortografică, să devină această limbă purtătoare de cunoştințe noi, de avînturi puternice, de năzuințe înalte şi atunci dezvoltarea şi propăşirea neamului romînesc se va oglindi într-o literatură bogată şi înaltă ca a altor popoare mari din Europa »[6].

---

[1] M. Gaster, Originea alfabetului şi ortografia romînă. Conferință. Bucureşti, 1885, p. 38.
[2] Ibidem, p. 40.
[3] Ibidem, p. 40.
[4] Ibidem, p. 41.
[5] Ibidem, p. 41—42.
[6] Ibidem, p. 43.

BDD-A10259 © 1955 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:02 UTC)

Analizînd, în două studii intitulate «Stratificarea elementului latin în limba romînă»[1] şi «Elementele nelatine ale limbii romîne»[2], structura istorică a limbii noastre, Gaster susţine, în mod ştiinţific, teza romanităţii limbii romîne. «Elementul constitutiv al limbii romîne, scrie el, este fără îndoială cel latinesc; dar caracteristica lui este modificarea şi dezvoltarea acestui element sub înrîuriri cu totul deosebite de acelea ce au suferit celelalte limbi romanice. Limba romînă ne prezintă în fonologia ei, pe lîngă legi analoage mai cu seamă cu acelea ale dialectelor italiene, încă şi fenomene care se deosebesc de cele observate la celelalte dialecte şi limbi a căror origine comună este limba latină»[3]. Partea esenţială a vocabularului şi părţile esenţiale ale flexiunii sînt, arată Gaster, latine. Pe această bază largă se situează în straturi slabe elementele nelatine, «care nu sînt nici ele străine, deoarece fac parte integrantă din limba romînă, fără de care ea nu este de conceput»[4]. Elementele nelatine au pătruns treptat în limbă ca urmare a împrejurărilor istorice în care a trăit poporul romîn. Care este proporţia exactă a acestor elemente, Gaster se fereşte să o spună, deoarece, arată el, vocabularul limbii romîne nu este adunat în întregime, iar etimologia cuvintelor nu este încă stabilită cu preciziune. Gaster cunoştea bine «Dicţionarul» lui A. de Cihac[5], pe care îl citează în dese rînduri, dar nu se foloseşte de statistica acestuia.

Moise Gaster apreciază teoreticeşte în mod just rolul legilor fonetice în determinarea straturilor de cuvinte de aceeaşi origine după epocile în care au intrat în limbă, altfel fiind tratate, spre exemplu, cuvintele latine moştenite decît cele împrumutate ulterior. Trecînd însă la studiul concret al stratificării cuvintelor latine în limba noastră, el face numeroase greşeli. Astfel, bunăoară, după Gaster, toate cuvintele romîneşti de origine latină comune cu albaneza ar proveni în romînă prin intermediul albanezei, printre acestea chiar cuvinte ca *berbece*, *cal*, *in*, *băşică*. Cuvîntul *lighean*, care e turcesc şi în romînă şi în albaneză, Gaster îl derivă dintr-o formă latină *lagaena*, provenind în romînă de asemenea prin intermediul albanezei.

Pentru cunoaşterea evoluţiei istorice a limbii romîne, Gaster împărtăşeşte însă punctul de vedere înaintat al romanisticii din vremea sa cu privire

---

[1] M. Gaster, Stratificarea elementului latin în limba romînă, în «Revista pentru istorie arheologie şi filologie», anul I, 1883, p. 17—32, 345—356.

[2] M. Gaster, Die nichtlateinischen Elemente im Rumänischen, în «Grundriss der romanischen Philologie», ed. I, Strassburg, 1888, p. 407 — 414. În ediţia a II-a a culegerii lui Groeber, apărută în 1905, studiul lui Gaster este înlocuit cu unul mult mai complet scris de Kr. Sandfeld-Jensen, Die nichtlateinischen Bestandteile im Rumänischen, p. 523—534

[3] M. Gaster, Stratificarea elementului latin în limba romînă, în «Revista pentru istorie, arheologie şi filologie», anul I, 1882, p. 17.

[4] Ibidem.

[5] A. de Cihac, Dictionnaire d'étymologie daco-romane. Francfort s/M I: Éléments latins, comparés avec les autres langues romanes, 1870. II: Éléments slaves, magyars, turcs, grecs-mod

BDD-A10259 © 1955 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:02 UTC)

la necesitatea studierii amănunțite a dialectelor suddunărene ale limbii noastre [1].

Studii amănunțite asupra dialectelor limbii romîne din sudul Dunării nu existau în acea vreme, în afară de cele ale lui Franz Miklosich. Ele au fost făcute abia mai tîrziu, îndeosebi de către Gustav Weigand, Pericle Papahagi, Sextil Puşcariu, Iosif Popovici, Theodor Capidan. Gaster are meritul de-a fi înțeles importanța acestei probleme, făcînd totuşi eroarea de a susține că unele asemănări dintre dialectul dacoromîn şi aromîn ca, spre exemplu, palatalizarea labialelor, s-ar datora unor imigrări tardive de păstori aromîni în nordul Dunării [2].

★

Cele mai mari merite în cultura romînească şi le-a cîştigat Gaster prin opera lui devenită clasică în materie «Crestomatie romînă» [3], care i-a consacrat numele ca filolog şi editor de texte vechi.

Publicînd părți din peste două sute de monumente vechi de limbă, începînd din secolul al XVI-lea pînă la 1830 — tipărituri şi manuscrise, multe dintre acestea din urmă necunoscute înainte —, Gaster a urmărit, cum însuşi mărturiseşte, «mersul gradat al dezvoltării limbii romîneşti, cît şi naşterea şi propăşirea literaturii romîneşti în decursul veacurilor» [4].

Textele transcrise cu o minuțiozitate deosebită, glosarul şi notațiile gramaticale fac din lucrarea lui Gaster un izvor de cea mai mare valoare pentru cunoaşterea procesului de formare şi dezvoltare a limbii noastre literare. Nici un filolog romîn nu îmbrățişase pînă atunci un cîmp atît de vast de cercetare. «Analectele» [5] lui Cipariu se opresc la anul 1700. Textele publicate de Hasdeu în «Cuvinte din bătrîni» [6] privesc mai ales limba secolului al XVI-lea şi de la începutul secolului al XVII-lea. În afară de B. P. Hasdeu care a publicat, în 1881, «Psaltirea» lui Coresi din 1577 [7], de I. G. Sbiera, care a publicat, în 1885, «Codicele Voronețean» [8], şi de I. Bianu, care a publicat,

[1] Vezi M. Gaster: Franz Miklosich, Rumänische Untersuchungen, vol. I. Istro — und Mazedorumänische Sprachdenkmäller, în «Revista pentru istorie, arheologie şi filologie», 1883, p. 236-238.

[2] M. Gaster, Crestomatie romînă, 1891, p. CVIII—CX.

[3] M. Gaster, Crestomatie romînă. Texte tipărite şi manuscrise (sec. XVI—XIX), dialectale şi populare cu o introducere, gramatică şi un glosar romîno-francez. Leipzig-București, 1891, vol I—II.

[4] Ibidem, p. II (Precuvîntare).

[5] Timotei Cipariu, Crestomatie sau analecte literarie, Blasiu, 1858.

[6] B. P. Hasdeu, Cuvinte din bătrîni, București, Tom. I, 1878, Tom. II 1879, Tom. III, 1881.

[7] Diaconul Coresi, Psaltirea, publicată romîneşte la 1577 de... Reprodusă cu unu studiu bibliograficu şi un glosaru comparativu de B. Petriceicu-Hasdeu. Tomulu I: Textulu. București, 1881.

[8] Ion al lui G. Sbiera, Codicele Voronețean, cu un vocabulariu şi studiu asupra lui. Cernăuți, 1885.

BDD-A10259 © 1955 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:02 UTC)

în 1889, în facsimile, « Psaltirea Scheiană » [1], alți filologi romîni, ca Lambrior, Erbiceanu, Tocilescu, publicaseră doar fragmente de limbă veche.

Alături de texte religioase și istorice, Gaster reproduce numeroase texte din cărțile vechi populare, din dialectele aromîn și istroromîn, din graiurile regionale dacoromîne și din literatura populară orală, a cărei limbă, scrie el, este « oglinda neștirbită a graiului viu, neinfluențată și neschimbată, care singură ne permite a urmări dezvoltarea adevărată a limbii romînești » [2].

Această impunătoare lucrare i-a absorbit lui Gaster zece ani de muncă stăruitoare. « Numai acei care s-au îndeletnicit cu o lucrare ca cea de față, mărturisește el, vor ști să prețuiască munca întrupată în această carte; și bătut cum am fost de valurile acestei lumi n-aș fi dus-o la capăt de n-ar fi fost o muncă de dragoste » [3].

Cunoscutul romanist Gustav Weigand apreciază astfel meritele lui Gaster ca autor al acestei lucrări: « Pe lîngă cunoașterea temeinică a întregului material, Gaster posedă simțul practic, necesar lingvistului, reușind să realizeze o operă impunătoare, dovadă a unei minunate energii și perseverențe » ; [4] iar romanistul francez Émile Picot scrie în revista « Romania »: « Publicarea acestei culegeri, la care Gaster a lucrat timp de zece ani, poate fi considerată ca un eveniment de toți aceia care se ocupă cu studiul limbilor romanice. Eram îndreptățiți să așteptăm mult de la savantul editor și așteptarea cititorului nu a fost înșelată. Cei care au făcut cercetări asupra vechilor cărți bisericești știu cît sînt ele de rare. Nici una nu este lipsită de mutilări, încît uneori este foarte greu să-i afli titlul și să identifici ediția. Manuscrisele, al căror catalog n-a fost încă întocmit, nu au fost mai puțin maltratate. Îți trebuie un adevărat curaj pentru a scormoni volumele prăfuite, adunate în muzeele din București și în Biblioteca Academiei Romîne. În așteptarea ca aceste colecții să fie descrise cum se cuvine, Gaster are marele merit de a le fi cercetat; mai mult, el a adunat o serie importantă de lucrări tipărite și manuscrise și a extras din bibliotecile publice și din propria sa colecție un ansamblu de texte de cea mai mare valoare » [5].

Primită cu astfel de elogii de către specialiștii străini, « Crestomatia » lui Gaster a fost întîmpinată la noi în țară nu numai cu răceală, ci de-a dreptul cu ostilitate, izvorîtă atît din considerațiuni naționaliste, cît și din lipsa de înțelegere pentru lucrări de acest fel. În această privință este cu totul caracteristic raportul ridicol făcut, în numele comisiei de premiere a secției literare a Academiei Romîne, de către academicianul din acea vreme, Nicolae Ionescu. Neînțelegînd nimic din natura lucrării, Nicolae Ionescu a văzut în ea doar o

[1] Psaltirea Scheiană, publicată de I. Bianu. Tom. I: Textul în facsimile și transcriere cu variantele din Coresi (1577). București, 1889.

[2] M. Gaster, Crestomatie romînă, 1891, p. IV (Precuvîntare).

[3] M. Gaster, Crestomatie romînă, 1891, p. XII (Precuvîntare).

[4] Vezi G. Weigand, în « Zeitschrift für romanische Philologie », XVI Band, 1892, 1—2 Heft, p. 165—168.

[5] Vezi Émile Picot, în « Romania », 1892, p. 113.

BDD-A10259 © 1955 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:02 UTC)

compilație. El scrie : « din cele 1029 pagine ce compun cartea, 754 pagine sînt extrase din texte și documente, 186 formează un glosar, 33 pagine gramatica, 50 introducere și 6 pagine precuvîntare: prin urmare numai vreo 50 de pagine sînt proprii ale autorului. El nu spune cum s-a format limba romînă, cum s-a dezvoltat înainte de a fi opresă de slavoni, ci vorbește de ea numai de la anul 1560, de cînd s-a scuturat de influența slavă. Prin urmare, încheie raportorul, cartea fiind mai mult o compilare, nu poate fi premiată » [1]. Aprecierile lui Nicolae Ionescu au fost împărtășite de întreg forul academic al vremii în care mentalitatea latinistă și șovină era încă dominantă, « Crestomatia » fiind respinsă de la premiere, după cum arată procesul verbal al ședinței, « prin sufragiul tuturor membrilor prezenți ai comisiunii » [2].

Desigur, opera lui Gaster ca editor de texte vechi nu este lipsită de greșeli de amănunt în ceea ce privește transcrierea unor forme și datarea unor texte [3]. Dar asemenea lipsuri sînt explicabile într-o lucrare de acest fel. Greșeli de transcriere ca și de datare a făcut și Hasdeu [4]. Aceste mici umbre ale « Crestomatiei » nu pot întuneca însă lumina pe care ea o aruncă asupra trecutului nostru cultural. După mai bine de șaizeci de ani de la apariția ei, această lucrare este indispensabilă pe masa de lucru a oricărui cercetător al limbii și literaturii noastre vechi. Ca și Hasdeu, prin « Cuvinte din bătrîni », Gaster a dat prin « Crestomatia » sa un mare impuls culegerii și publicării textelor noastre vechi de limbă. Printre operele care au continuat munca lui Hasdeu și Gaster în acest domeniu, amintim în primul rînd impunătoarea « Bibliografie romînească veche » a lui I. Bianu și Nerva Hodoș [5].

O latură importantă a activității lui Gaster ca om de știință, asupra căreia credem necesar să insistăm, este patriotismul lui militant. Gaster a iubit cu pasiune pămîntul romînesc, trecutul nostru istoric, exprimîndu-și cu fiecare prilej prețuirea pentru calitățile poporului nostru și încrederea în viitorul lui.

« Cartea aceasta — scrie Gaster în 1883, în prefața lucrării sale « Literatura populară romînă » — are ca scop principal modificarea opiniunii generale în favoarea noastră, despre starea culturală a poporului romîn, adică de a arăta că poporul nostru stă pe aceeași înălțime a culturii pe care stau celelalte popoare ale occidentului » [6].

[1] Vezi « Analele Academiei Romîne », secția literară, seria II, anul XV, ședința din 8 martie 1893, p. 239.

[2] Ibidem, p. 239.

[3] Vezi recenzia lui Aron Densusianu în revista « Critică literară » Iași, 1893, p. 163-178.

[4] Vezi Demostene Russo, Studii bizantino-romîne. București, 1907 și Studii și critice, București, 1910.

[5] Bibliografia romînească veche. București, vol. I (1508-1716), 19[illegible], publicat de Ioan Bianu și Nerva Hodoș; vol. II (1716-1808), 1910, publicat de Ioan Bianu și Nerva Hodoș; vol. III (1809-1830), fasc. 1 și 2, 1912-1936, publicat de Ioan Bianu, Nerva Hodoș și Dan Simonescu; vol. IV (Adăogiri și îndreptări), 1944, publicat de Ioan Bianu și Nerva Hodoș.

[6] M. Gaster, literatură populară romînă, București, 1883, prefață, p. V.

BDD-A10259 © 1955 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:02 UTC)

« Poporul romîn, continuă Gaster, a şezut la aceeaşi masă deopotrivă cu toate celelalte popoare moderne, s-a hrănit cu acelaşi nutremînt, s-a adăpat dintr-acelaşi izvor şi literatura populară romînă formează o verigă în lanţul de aur ce leagă popoarele între dînsele » [1].

Această dragoste caldă pentru cultura noastră populară, pentru limba veche a cărţilor bisericeşti, a hrisoavelor şi cronicilor şi munca lui închinată culturii noastre n-au putut totuşi înfrînge miopia şovină a unor contemporani care l-au prigonit pe Gaster pentru unicul motiv că era evreu. În raportul făcut Academiei despre « Literatura populară romînă » — care este cea dintîi istorie ştiinţifică a literaturii noastre populare şi a cărei valoare a fost recunoscută chiar de la apariţie de romanistul danez Kristian Nyrop ca fiind o mare noutate în domeniul cunoaşterii literaturilor romanice [2], — raportorul academic se arată surprins de afirmaţia lui Gaster că poporul romîn ar sta pe aceeaşi treaptă de cultură cu celelalte popoare, deoarece — scrie el în raport — « aceasta poate fi adevărat numai cu referire la clasele inferioare ale poporului unde, în genere, la toate naţiunile, cultura intelectuală cu greu şi puţin străbate » [3].

Dar atitudinea cea mai ostilă faţă de Gaster a avut-o politicianul liberal Dimitrie Sturdza, cunoscut prin vederile lui politice înguste şi prin caracterul lui meschin. Sturdza susţinuse că numele topice *Turnu-Severin* şi *Caracal* ar proveni de la numele împăraţilor romani Severus şi Caracalla. Într-o conferinţă publică ţinută în 1885, Gaster a rectificat aceste etimologii naive, arătînd că *Severin* este cuvîntul slav *severinŭ*, care însemnează « de nord » sau « de miază-noapte » (deci *Turnu-Severin* însemnează « turnul de la nord » sau « de la miază-noapte »), iar *Caracal* este un nume de origine cumană, însemnînd « turnul sau cetatea neagră » (*kara* « negru », *kale* « turn, cetate ») [4]. Contrariat de această argumentare ştiinţifică, Dimitrie Sturdza, pe atunci ministru al învăţămîntului în guvernul liberal, îl expulzează din ţară pe Gaster, care, fiind evreu, deşi se născuse şi crescuse în Romînia, nu se bucura, după legile de atunci ale ţării, de cetăţenia romînă. Expulzarea s-a făcut de o dată cu a altor cîţiva intelectuali evrei şi cu a unui grup de şase ziarişti romîni din Transilvania (N. Ciurcu, A. Ciurcu, I. Droc Bănciulescu, Ocăşeanu, Secăşeanu, Corneanu) [5] care îşi căutaseră refugiu politic în vechiul regat. Din calcule personale de politician înrăit, Dimitrie Sturdza n-a ţinut seama nici de patriotismul transilvănenilor, nici de devotamentul lui Gaster pentru poporul şi cultura noastră, ci i-a obligat pe toţi să părăsească ţara în decurs de 24 de ore.

---

[1] M. Gaster, Literatura populară romînă. Bucureşti, 1883, prefaţă, p. VI.

[2] Vezi recenzia scrisă de Kristian Nyrop în revista « Romania » 1885, reprodusă şi în traducere romînească în revista « Contemporanul », mai-iunie 1885, p. 463-470.

[3] Vezi « Analele Academiei Romîne » secţia literară, anul V, 1883, şedinţa din 10 aprilie.

[4] M. Gaster, Nomenclatura topică a judeţului Vîlcea, în « Buletinul Societăţii Geografice Romîne », 1885, p. 115—138.

[5] Vezi Elisabetha Mănescu, Dr. M. Gaster. Viaţa şi opera sa. Bucureşti, 1940 p. 51, 53.

BDD-A10259 © 1955 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:02 UTC)

Hotărîrea de expulzare a lui Gaster a fost determinată desigur şi de sentimentele democratice ale acestuia care era colaborator la periodicele progresiste ale vremii: « Contemporanul » şi « Drepturile omului ».

Ziarul « Drepturile omului » din 22 octombrie 1885 descrie astfel scena plecării lui Gaster din ţară: « Timpul plecării apropiindu-se, un mare număr de persoane au ocupat peronul gării de la un capăt la altul. Dl. dr. Gaster purta pe pieptul său, cu multă mîndrie, medalia « Bene-merenti » ce i-a fost oferită pentru meritele sale literare. Dl. Ioan Anastasiade a venit să-l salute pe dl. Gaster; dînsul l-a sărutat zicîndu-i: « Sper că te vei întoarce în curînd; ştiu că inima d-tale simte romîneşte ».

Plînsetele părinţilor, copiilor, soţiilor şi rudelor au produs asupra numerosului public o impresie penibilă »[1].

Stabilit, după expulzare, la Londra, Gaster continuă să poarte acelaşi interes activ problemelor culturii romîneşti. În scrisul şi activitatea sa publică nu s-a manifestat nici o dată vreo urmă de resentiment la adresa ţării şi nici chiar a oamenilor care l-au îndepărtat de un pămînt pe care l-a iubit cu pasiune. Dimpotrivă, Gaster a continuat să scrie în publicaţiile din străinătate despre creaţiile folclorice ale poporului nostru, să copieze texte vechi romîneşti din bibliotecile străine şi să vorbească despre ţara noastră cu aceeaşi dragoste ca şi înainte. În marea colecţie « Grundriss der romanischen Philologie », editată de Gustav Groeber cu colaborarea celor mai de seamă romanişti ai timpului, Gaster publică, sub titlul « Literatura romînă »[2], un lung studiu asupra literaturii noastre vechi, religioase, istorice şi populare, care în acea vreme era puţin cunoscută în străinătate sau greşit prezentată prin lucrări ca cea a lui W. Rudow[3], apărută cu cîţiva ani înainte de lucrarea lui Gaster. Dar nici în limba romînă nu existau pe acea vreme decît slabe încercări de istorie a literaturii romîne, ca cele publicate de Aron Densusianu[4], V. A. Urechea[5], I. Nădejde[6] sau Alexandru Philippide[7]. Gaster are şi în această privinţă meritul deosebit de a fi dat lumii ştiinţifice din străinătate cea dintîi istorie ştiinţifică a literaturii noastre de pînă la 1830.

Moise Gaster a ţinut permanent legături ştiinţifice cu ţara urmărind îndeaproape dezvoltarea mişcării lingvistice din Romînia asupra căreia a publicat, în 1897, un documentat studiu în revista lui Karl Vollmöller « Kritischer Jahresbericht über die Fortschritte der romanischen Philologie », în care ana-

[1] Vezi ziarul « Drepturile omului » din 22 octombrie 1885.

[2] M. Gaster, Geschichte der rumänischen Literatur, în « Grundriss der romanischen Philologie », heraussgegeben von G. Groeber, Band II, Abt. III, Strassburg, 1901, p. 262-428.

[3] W. Rudow, Geschichte der rumänischen Schriftums bis zur Gegenwart. Wernigerode, Leipzig, 1892—1894.

[4] Aron Densusianu, Istoria limbii şi literaturii romîne. Iaşi, 1885.

[5] V. A. Urechea, Schiţă de istoria literaturii romîne, partea I, Bucureşti, 1885.

[6] I. Nădejde, Istoria limbii şi literaturii romîne. Iaşi, 1886.

[7] Alexandru Philippide, Introducere în istoria limbii şi literaturii romîne. Iaşi 1888.

BDD-A10259 © 1955 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:02 UTC)

lizează toate lucrările de lingvistică și filologie apărute la noi între 1891—1896.

În 1893, Gaster pregătește, pe baza manuscrisului descoperit la British Museum, o ediție a « Tetraevanghelului lui Radu de la Mănicești », care i se tipărește în țară în 1895, dar care, din motive meschine, a fost difuzată abia în 1929 sub titlul greșit de « Tetraevanghelul diaconului Coresi ».

Cercetător neobosit al culturii noastre vechi și populare și patriot nedezmințit, Gaster publică, după plecarea lui din țară, zeci de studii despre cultura românească veche și despre folclorul românesc, și ține, în special în timpul primului război mondial, numeroase conferințe despre drepturile naționale ale poporului român.

Ca o recunoaștere a marilor servicii aduse țării noastre în străinătate, Gaster este invitat oficial în țară, în 1921, de către Ministerul Cultelor din acea vreme.

Primit cu onoruri oficiale, Gaster ține, cu acest prilej, în principalele orașe ale țării, o serie de conferințe despre cercetările lui asupra folclorului românesc, presa timpului înregistrînd vizita sa ca un eveniment de seamă prin numeroase articole și fotografii.

Aceeași satisfacție i-o acordă mai tîrziu și Academia Română, care, în 1929, îl alege cu unanimitate de voturi membru onorar [1].

În răspunsul lui de mulțumire către Academie, Gaster spune: « Aceasta este răsplata cea mai mare pentru o muncă fără preget desfășurată în cursul acestei vieți plină de dor și dragoste pentru limba și literatura românească » [2].

Printre ultimele manifestări de dragoste ale lui Gaster pentru cultura românească, menționăm acceptarea propunerii făcute, în 1936, de Nicolae Titulescu de a ceda bogata lui colecție de cărți și manuscrise vechi, religioase, istorice și populare Academiei Române, pentru o sumă foarte modestă în raport cu ofertele ispititoare pe care le primise de peste ocean [3].

Gaster nu s-a despărțit de comoara lui de manuscrise cu inimă ușoară. « Pentru mine, scrie el, aceste manuscripte reprezintă mai mult decît numai cuprinsul lor. Ele au fost tovarășii mei de pribegie! În cursul acestor cincizeci de ani în care au stat cu mine aici erau pentru mine un izvor de alintare sufletească; le-am citit și răscitit și de cîte ori le citeam sau mi se citeau [după ce orbise], spuneam prietenului meu: « Acum sîntem acasă ».

Bine că s-au întors acum acasă, decît să rămînă în străinătate. Asta îmi este mîngîierea. Știu de asemenea că acolo vor fi, pe de o parte, îngrijite cu aceeași dragoste cu care le-am îngrijit eu aici, pe de altă parte, după cum ne-am în-

[1] Vezi « Analele Academiei Române », secția literatură, seria III, ședința din 30 mai 1929.

[2] Vezi « Analele Academiei Române », secția literatură, seria III, ședința din 20 septembrie 1929.

[3] Vezi Dan Simonescu, Colecția de manuscripte M. Gaster din Biblioteca Academiei Române, în « Viața Românească », anul 32 (1940), p. 26-32.

BDD-A10259 © 1955 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:02 UTC)

ţeles, ele vor rămîne nedespărţite, vor forma un bloc şi vor rămîne în veci « Colecţia Gaster » [1].

Cele aproape 750 de texte ale « Colecţiei Gaster », dintre care cea mai mare parte nu au fost publicate, constituie un izvor preţios pentru cercetătorii trecutului nostru cultural. « Voi fi fericit, scrie Gaster, să ştiu că şi colecţia mea le va fi de ajutor, spre binele ţării şi spre propăşirea ştiinţei romîneşti » [2].

Moise Gaster a murit în 1939, la vîrsta patriarhală de 83 de ani, într-o împrejurare simbolică. El se ducea la Cambridge unde urma să ţină o conferinţă despre folclorul romînesc [3]. Ultimul act al vieţii lui a fost închinat ţării pe care a fost silit să o părăsească, dar pe care el a considerat-o totdeauna ca adevărata lui patrie.

În lumina sarcinilor de astăzi ale studiului limbii şi literaturii noastre vechi, lucrările temeinice făcute cu răbdare şi competinţă de savanţi ca Gaster îşi păstrează o mare actualitate. Deşi de la apariţia lor au trecut zeci de ani, ele nu s-au învechit, seriozitatea cu care au fost lucrate putînd servi nu numai de îndemn ci şi de model, pentru cei care trebuie să întocmească astăzi astfel de lucrări.

Activitatea filologică a lui Gaster, patriotismul lui statornic şi actualitatea permanentă pe care preocupările lui o au în cultura noastră îi menţin cu cinste locul pe care el a reuşit să şi-l cucerească în istoria dezvoltării noastre culturale.

---

[1] Vezi Dan Simonescu, Colecţia de manuscripte M. Gaster din Biblioteca Academiei Romîne, în « Viaţa Romînească », anul 32 (1940), p. 27.

[2] Ibidem, p. 28.

[3] Vezi N. Cartojan, Amintiri despre Gaster, în A. Pann, Povestea vorbei, Craiova, 1943, ed. a II-a.

BDD-A10259 © 1955 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:02 UTC)